

STENOGRAFSKE BELEŠKE PRIVREMENOG NARODNOG PREDSTAVNIŠTVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

6. REDOVNI SASTANAK

PRIVREMENOG NARODNOG PREDSTAVNIŠTVA

KRALJEVSTVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

DRŽAN 23. MARTA 1919. GODINE U BEOGRADU.

PRESEDAO:

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović.

SEKRETAR,

dr. Pavel Pestotnik.

Prisutna su sva gospoda ministri.

Početak u 9 i 45 časova.

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Otvaram 6. redovni sastanak, izvolite čuti protokol prošlog sastanka.

Sekretar dr. Pavel Pestotnik pročita protokol 5. redovnog sastanka.

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Ima li ko šta da primeti na pročitani protokol? (Nema.) Prima li Narodno Predstavništvo pročitani protokol? (Prima.)

Izvolite čuti nekoliko molbi i žalbi.

Sekretar dr. Pavel Pestotnik saopštava: 1. Molbu Stevana J. Radosavljevića Bđina, da je njegov otpust iz državne službe nezakonit i moli za povraćaj.

2. Rajica Nikolić iz Mirijeve, Srez Moravski, okrug Požarevački, moli za invalidsku pomoć.

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Gospodo, ove ćemo molbe uputiti odboru za molbe i žalbe.

Izvolite čuti nekoliko interpelacija.

Sekretar dr. Pavel Pestotnik saopštava ove interpelacije:

1. Narodnoga poslanika g. Ivana Vesenjaka i drugova na gg. ministra za ishranu i obnovu zemlje i Ministra Trgovine o predohrani i drugim neophodno potrebnim životnim potrebama za gradjanstvo u slovenskim krajevima.

2. Dra. Dinka Puća i drugova na g. Ministra Inostranih dela, u poslovima postupanja talijanskih oblasti protiv tršćanskih željezničara.

3. Dra. Janka Šimraka i drugova na gospodina Ministra Predsednika, da li mu je poznato, da je g. ministar Korač postavio za svoje poverenike gosp. Slavka Henča, Većeslava Wildera i dra. Krizmana, za deobu velikih poseda.

(Sve ove interpelacije vidi na kraju sastanka.)

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Sve ove interpelacije uputiće se gg. Ministrima da na njih odgovore.

Izvolite čuti dva izveštaja gg. Ministara, kad će odgovoriti na interpelacije.

Sekretar dr. Pavel Pestotnik pročita:

a) Izvešće g. Ministra Vojnog, da će na interpelaciju Narodnog Poslanika g. Milovana Lazarevića odnosno oslobodjenja od vojne dužnosti obveznika preko 30 godina odgovoriti, kad bude stavljena na dnevni red.

b) Izvešće g. Ministra Vojnog i Mornarice da će na pitanje g. Narodnog Poslanika Milana Marjanovića odnosno zadržavanja na vojnoj službi u mestima, gde su im kuće, onih obveznika, koji su ostali pri povlačenju, pa se sada bogate trgovinom, odgovoriti u najkraćem roku.

c) Izvešće g. Ministra Saobraćaja g. Vulovića, da će na pitanje g. Čede Kostića i drugova o uspostavljenju željezničkoga saobraćaja odgovoriti, kad bude isto stavljeno na dnevni red.

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Sad prelazimo na dnevni red. Prva tačka dnevnog reda je načelni pretres nacerta adrese. Ima dosta prijavljenih govornika. Prvi na redu je g. dr. Dinko Puc.

Poslanec dr. Dinko Puc:

Visoka zbornica! Srce mi je polno veselja in radosti, da sem doživel veliki dan, da vas morem pozdraviti v imenu slovenskega dela našega naroda. V vseh dolgih stoletjih, v katerih je moj narod ječal pod tujim jarmom, ni ugasnila v nas zavest, da smo s Srbi in Hrvati ene krvi, ene misli, ene volje, da smo en narod. (Ploskanje.) Vsa dolga doba mučeništva in suženjstva ni mogla v nas zatreči one gorke ljubezni, katere čutimo do vas, bratje iz Srbije, ki ste s svojo krvjo zapečatili nerazdružno vez med nami in vami, do vas, bratje, ki ste bili do danes naši sotrpini, in ta ljubezen je sedaj, ko smo osvobojeni, vzplamtela tako, da nam je ne bo nikdar nič ne iztrgal iz srca. (Tako je!) Dasi smo bili dolge veke razdvojeni, razcepljeni, zatirani, je ostala vendar v nas skupna duševna vez; preko umetno napravljenih mej je šla ta vez, je šla vest o skupni boli, skupnem trpljenju, o minuli slavi. Preko teh granic je donela naša pesem, so se družile misli in v dušah naših pradedov je živela skozi vse te veke nada, da pride dan, ko bomo strli vse okove, vse vezi; ko se dvigne iz ruševin prestolov kakor zora mladega dne nezlomljiva sila naroda, združenega v eno celoto. Blagoslovljena bodi Srbija, kajti bila je kvas naše bodočnosti, bila je zrno, iz katerega je vzrastla kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Eno smo danes in to prisegamo: Z vami hočemo živeti, z vami trpeti, z vami, če bo treba, tudi umreti. (Tako je! Živahno ploskanje.)

Pozdravljamo kralja Petra in prestolonaslednika regenta. (Živela!) Prestolna beseda nam je bila govorena vsem iz srca in je dokaz, da je vlada razumela v teh težkih in važnih dneh dušo in čustvovanje našega naroda; porok nam je, da bo tudi v bodoče vladala med monarhom in narodom tista skupna vez, ki je potrebna tudi v demokratično urejeni državi za občni blagor.

Mi dobro vemo, da ni lahek posel, ustanoviti novo državo. Stoletja je gospodaril tujec po naši zemlji, razpredel med nami hierarhijo tujega uradništva, ki ni umelo ljudstva, zatiral lastnika zemlje, izbrisal iz političnega in gospodarskega življenja našega naroda one poteze demokratizma, ki so bile našemu ljudstvu prirojene. Tuj kapital se je razpasel na naših tleh in se bogatil z znojem naroda — trpina. Vemo, da bo treba mnogo trdega dela, da se zacelijo rane, ki jih je vsekala vojna skoro vsem slojem našega naroda. Prepričani smo, kolike važnosti so za nas vsa ta vprašanja, katera je treba rešiti, da bo država čvrsta in močna: vprašanja prehrane, vprašanja prometa, vprašanja ureditve valute, ureditev agrarnih odnosov, rešitev uradniškega in delavskega vprašanja, povzdiga produkcije itd. Mi nismo hoteli razvijati tega programa natančno v podrobnostih, kajti mi vemo, da ureditev naše dr-

žave ne bo mogoča čez noč, mi vemo, da bo treba leta in leta vztrajnega dela, da se bo zemlja povzdignila. Nismo povdarjali podrobnosti, ker nismo hoteli, da bi drugi del adrese, to je pasus o notranji politiki, ostal fraza, ampak smo hoteli, da se smatra za prav tako resnega kakor prvi del adrese, ki govori o zunanji politiki.

Gospodje! Mislim, da je danes treba klubu vsem tem stvarim, ki sem jih pravkar omenil, dati prvo besedo oni skeleči rani, ki nas danes najbolj skrbi in najbolj peče. Kajti ako je hiša v plamenu, je ne moremo urediti od znotraj. Najprej je treba, da damo besedo narodu, ki še ni osvobojen. (Tako je!) Na vzhodu in zapadu, na severu in jugu — povsod vidimo, da je samo naša kri, da je samo naše ljudstvo, ki ni se osvobojeno in terja svoja prava.

Ko gigantski boj v svetovni vojski še ni bil dovršen, so vse države, ki so se borile proti imperijalizmu in militarizmu centralnih držav, govorele in povdarjale, da se boj vrši tudi za pravice zatiranih in malih narodov, da mora pasti pravo jačjega (Faustrecht), da morajo zavladati načela človekoljubja, sporazuma in pravice. Jugoslovani smo sprejeli z navdušenjem ta načela, ki so pospešila v izdatni meri razpad Avstrije; kajti vedeli smo, da se bori junaška Srbija ne samo za svojo svobodo, ampak tudi za ujedinjenje vsega našega ozemlja, za ujedinjenje vsega naroda Srbov, Hrvatov in Slovencev, pa naj stanuje na Goriškem, v Trstu, Dalmaciji, Istri, na Koroškem, na Štajerskem in v Prekmurju — ali pa v Macedoniji in Črni gori. (Ploskanje.)

V nasprotju s tem načelom pa vidimo danes v svojo žalost, da niso samo zavezniške čete položile svoje roke na velik del naše domovine, ampak da tudi nemška in madžarska hidra zopet dviga svojo prešerno glavo. Tu je treba jasne in določne besede. Mi zahtevamo proti vsem sosedom, proti Italijanom, Nemcem, Madžarom in Bulgarom, take meje, ki bodo popolnoma v skladu z našimi narodnimi interesi. (Ploskanje.) Mi se nikdar ne moremo odreči n. pr. Celovca, ki je za naše koroške Slovence kulturno in politično središče, nikdar Beljaku, ki je v gospodarskem oziru največje važnosti, nikdar Gosposvetske mu polju, ki nam je dragocen spomin na svobodo, ki smo jo nekdaj imeli, a šele danes zopet dobili.

Mi zahtevamo izpolnitev naših narodnih zahtev glede mej na Štajerskem, v Medjimurju, Prekmurju in na južnem Ogrskem. Ako so nekatere teh krajev potujčili Nemci in Madžari, je to njihova krivda, a ne naš greh. Priznati jim zato, da so skuzi stoletja uničevali naš narod, še posebno nagrado, bi bilo najvno. (Odobrovanje.) Mi hočemo ta narod, ki ga nam je stoletno ropstvo pod tujim gospodarjem odtujilo, zopet pridobiti, vrniti mu najdražje na svetu: domovino. Mi ne moremo dopustiti nevar-

nosti, da nam bodo nemški boljševiki ogrožali še dalje naše meje na Koroškem in drugod, da bodo madžarske tolpe ropale po našem Prekmurju. Mi ne moremo pustiti tudi naših srbskih bratov v Bulgariji, ki so bili v tej strašni vojski med revnimi najrevnejši, med nesrečnimi najnesrečnejši. (Odobranje.)

Ako hočemo obvarovati naše ljudstvo pogibeli, ako naj se prepreči razširjenje anarhije v naši državi, ako hočemo zagotoviti možnost popolnega gospodarskega razvoja na vse strani, je treba takojšnje pomoči, najprej na Koroškem in v Prekmurju. Ne morem si misliti, da bi hotela ententa protežirati nemštvo in madžarstvo. Ako tega nimoramo zahtevati najmanj, da se nam da pooblastilo, da sami napravimo red, kajti položaj, kakor je danes, je nevzdržljiv. (Odobranje.)

Drugačen, gospoda, je položaj na zapadu naše države. Tu je zasedla Italija velik del naše domovine na podlagi premirja, ki ga je sklenila z vodstvom armade bivše avstro-ogrške monarhije, in si lasti te kraje danes na podlagi pogodbe. Predvsem si moramo biti na jasnem, da oni kraji, ki jih je Italija zasedla, ob času premirja niso več tvorili dela avstro-ogrške monarhije. (Tako je!) Vse sedaj sporne pokrajine, ki jih je Italija zasedla, so se bile že pred sklepom premirja odtrgale od avstro-ogrške države; odpravila se je avstro-ogrška uprava, odstranili avstro-ogrski emblemi, uvedle so se narodne vlade. Njihov reprezentant je bilo Narodno Veće v Zagrebu, katerega vodilna misel je bila krfska deklaracija.

Še več! Slovenski planinski pešpolk, ki je bil na italijanski fronti, je prišel v Gorico, bil zaprišen za Jugoslavijo in je zavaroval našo zapadno mejo. Vojaška služba se je vršila popolnoma v imenu naše skupne države; dokaz temu je, da je v službi Jugoslavije v Gorici stal tudi oddelek srbske konjice. Zastopniki bivše avstro-ogrške države so priznavali faktično ta položaj. Pravtako se mu je morala pokoriti avstro-ogrška armada. Čim je prekoračila mejo, je dobivala ukaze od jugoslovanske vlade, ki jo je razorožila in poslala v domovino.

Ko so bili ti revolucionarni čini izvršeni, smo stopili takoj v stik s Srbijo; s tem je bil napravljen državno-praven in državotvoren čin. Kajti narod je nositelj suverenitete. Ustvarjen je bil položaj, ki ga je Avstro-Ogrska priznala, ustvarjena neodvisna samostojna država. Priznanje od strani kake druge države, gospoda moja, more biti samo deklarativnega, ne pa konstitutivnega pomena in ne more veljati ex nunc, ampak samo ex tunc.

Če je tedaj Italija zasedla naše dežele na podlagi premirja z avstro-ogrsko monarhijo, moramo samo to konstatirati, da vodstvo avstro-ogrške armade ni imelo več pravice, razpolagati s temi deželami, da ni moglo več z njimi razpolagati, ker je bili

pooblaščen samo od avstrijske vlade, ne pa od jugoslovanske države.

Italija iz te pogodbe ni mogla dobiti nikakih pravic in se je tega, mislim, tudi zavedala, kajti njene čete so prišle v Gorico z belo zastavo in so bile sprejete od jugoslovanskega vojaštva kot zavezničke čete. Če tedaj trdi italijanska javnost, da nas je italijanska armada osvobodila, moramo reči, da temu ni tako. Ko so Italijani prekoračili Sočo, smo že bili svobodni gospodarji na svoji zemlji. (Tako je! Ploskanje.)

Tu mislim, da moram naglašati, da nam Italija ne le ni prinesla slobode, ampak sužnost, hujšo nego je bila poprej. (Tako je!) Konstatirati moram, da so italijanske oblasti zatirale pri nas vsako svobodno gibanje, možnost vsakega svobodnega pokreta. Zatrla se je vse, kar je imelo slovensko lice. Odpravili so se naši napisi, raztrgale naše zastave. Opozarjam, gospodje, da se je to vršilo oficijelno od strani italijanskega vojaštva, ki je trgalo ter metalo ob tla jugoslovanske zastave in kričalo: »Abasso la Jugoslavia!«

Zatrla se je naše šolstvo. Gospoda moja, danes je samo v Trstu 12.000 naših otrok brez šole. (Čujte!) Iz urada so pregnali naš jezik popolnoma.

Iz naših mest Gorice, Trsta, Reke izganjajo naše ljudi. Na stotine ljudje je interniranih in zaprtih — in kako so zaprti, gospoda moja?! Po cele mesece nosijo ti ljudje verige na svojih rokah, po cele mesece živijo v luknjah, ne dobijo perila, so polni mrčesa. (Ogorčeni medklici.) Naj navedem samo en slučaj: Namestnik državnega pravdnika Zorzi 8 dni ni dobil nikake hrane, 38 dni je bil oklenjen v verigah in je čudež, da je še živ. (Čujte! Čujte!)

Na podlagi nekega dekreta tržaškega guvernerja je za vsako dejanje, ki bi ogrožalo politične interese, ki si jih je pridobila Italija z okupacijo, možno, da se obsodi dotičnik na mnoga leta ječe in mnogo tisoč lir globe. Faktično se obsojajo naši ljudje dan na dan na 2 leti, na 3 leta, na 4 do 5 let ječe in na tisoče lir globe. (Poslanec Smodej: »Sramota!«)

Gospoda moja! Včeraj je neki govornik omenil e takozvani ljubljanski incident. Smešno malenkostna zadeva, radi katere je ententa poslala komisijo v Ljubljano. Toda glas našega ubogega naroda, našega zatiranega ljudstva ne najde odmeva na mirovni konferenci in ne pride komisija, da bi preiskala italijanska taborišča, kjer umirajo tisoči in tisoči naših ljudi, ne pride komisija, da bi videla, kje je tista svoboda, ki se je obetala.

Gospoda moja! Kje je pravna podlaga za vse to? Gospodje, jaz je ne vidim! Tudi ne vem, ali ve italijanska javnost za vse to, kar se pri nas dogaja. Dvomim, da bi vedela, ker previsoko čislam italijan-

sko kulturo. To pa vem, da postopanje italijanskih oblasti ni v čast italijanskemu imenu. (Odobranje.)

Ali žive italijanski krogi v iluziji, da je res mogoče, iz zasedenega ožemlja napraviti italijansko pokrajino? Gospoda moja, slovenska Goriška ima 9% Italijanov; v Istri jih je 25%; zasedena Kranjska ima celih 16 Italijanov; v Dalmaciji šteje italijansko prebivalstvo komaj 2%. In kak narod je to, ki ga misli Italija potujčiti? Od 6. stoletja živi na tej zemlji — in kake viharje je prestal! Koliko tujih narodov je divjalo preko teh poljan, koliko tujih gospodarjev se je bilo vsililo! Vsi so prošli, vsi so izginiti — narod je pa ostal in se ni umaknil niti za ped zemlje! (Živahno odobranje.) Njegova narodnostna meja je ostala vedno ista. (Tako je!) Neznatne kolonije rimskih vojakov, beneških trgovcev, nemškega plemstva v mestih so ostale neznatni otočiči v slovanskem morju, obkoljene kroginkrog od slovanskega elementa, in so bile nezmožne, vplivati na razvoj naroda, ki se je razvijal popolnoma v samonikli svobodni smeri. (Tako je!) Edino, kar je ta narod grešil, je bilo to, da je redil te otočiče z lastno krvjo.

In Trst? Res živi notri 100.000 Italijanov; toda poleg njih živi tam 80.000 Slovencev, Hrvatov in Srbov. Obdan je kroginkrog od naše zemlje, obdan z železnim obročem našega naroda, ne nekulturnega naroda, ne divjih kmetov, kakor j episal D'Annunzio, ampak naroda, ki nima niti 10% analfabetov (Čujtel), od naroda, ki je politično, socialno in gospodarsko tako organiziran, kakor ni bil italijanski narod še nikdar (Odobranje.), od naroda, ki ima v vsakem selu svojo šolo; naroda, kjer ima vsaka hiša svoj časopis in knjige, naroda, ki je lahko zgled in ponos vsakemu drugemu narodu, ker je iz lastne moči, z lastno silo dosegel to, kar je danes. (Ploskanje.)

In če pravi D'Annunzio, da bo s tem narodom divjih kmetov govoril latinski, mu moramo reči samo to: da znamo tudi mi jezik, s katerim moremo govoriti, če bo treba, tisti jezik, ki so ga nas naučili bratje Srbi v tej vojski! (Živahno ploskanje.)

40% prometa tržaške luke odpade na Jugoslavijo, 50% na ostale dežele v zaledju Trsta. Iz slovenskih pokrajin črpa Trst svojo moč in blagostanje. Nikdar ni imel tesnejših zvez z apeninskim polotokom; nasprotno, Trst se je vedno boril proti temu, da bi v državnem oziru pripadal k apeninskemu polotoku. Leta 1382. se je prav radi tega izročil prostovoljno Habsburžanom, da bi ne prišel pod Benečane. In leta 1518. so izjavili Tržačani cesarju Maksimilijanu I., »se velle potius omnes cum filiis mori quam umquam amplius ad manus Venetorum pervenire«.

Gospoda! Motiv te izjave gotovo takrat ni bilo nacionalno mišljenje, to je jasno, ampak gospodar-

ski moment je tu odločeval. In tega, gospodje, se zaveda Trst tudi danes. Ne mislite, da je to, kar reče tržaški župan, v resnici vox populi. Naj se da Trstu svoboda in pravica, da odloča sam o sebi, pa bo strašno malo glasov za Italijo. (Tako je!) Trstu grozi gospodarski polom, kakor hitro pride pod Italijo, prav tako kakor vedo Istrani in Goričani, da bodo gospodarsko popolnoma uničeni, če pridejo pod Italijo. Največje dohodke jim daje namreč vino in sočivje; ti predmeti se pa producirajo pri njih z mnogo višjimi stroški nego v Italiji.

Seveda se Italija zaveda tega grozečega gospodarskega poloma in ga hoče preprečiti z drugo napako: hoče tudi Reko, tako da bi zaprla vsem srednjim in severnim delom naše države pot do morja in nas prisilila, da si jemljemo vsak košček kruha od Italijanov po cenah, ki bi jih oni diktirali. Ali si moremo misliti sramotnejše razmere nego so te, ki jih hoče ustvariti Italija za nas?! Ali moremo mirno gledati, da nas izpodrinejo od morja, ob katerem smo bivali 1300 let?! (Ploskanje.)

In še nekaj! Slovenski narod, ki loči tu Nemce od morja, je imel važno politično vlogo. Mi vemo, kako so bili Slovenci na tem teritoriju trn v očeh germanstva, koliko nasilja in truda je bilo, da bi se ustvaril tisti glasoviti nemški most do Adrije. (Ploskanje.) Gospodje, mi smo držali 1300 let po koncu steber, ki je ločil Nemce od morja! Mi smo bili tisti jez, ki je branil, da se nemška povodenj ni razlila proti vzhodu. Ako bo Trst postal italijanski, gospodje, mislim, da bo italijanski samo na videz. To ne bo nič drugega nego germanski Trst, nič drugega nego ekspozitura germanstva. Kajti naš narod ne bo mogel več zadržavati nemške invazije, ker bo namesto kompaktnega ujedinenega naroda nastala vsled političnih bojov mešanica brez odprne moči. (Tako je!)

Toda, gospodje, italijanski imperijalizem zahteva v svojem blaznem pohlepu še več. Zahteva celo Istri in Dalmacijo. Bolne želje so to, povečati na vsak način in za vsako ceno moč države, bolne želje, kakor smo jih videli v zgodovini pri Aleksandru Velikem, perzijskih kraljih, turških sultanib, Napoleonu I. in Viljemu II. Toda njihova usoda naj bo tudi italijanskemu imperijalizmu glasen memento mori! (Tako je!)

Ako nam Italija zapre iztočno obal, ako nas odreže od morja, tedaj bo s tem začela še nekaj drugega kakor samo političen boj; s tem bo začela proti nam tudi gospodarski boj. V tem slučaju ne vidim, kdo bo močnejši in kdo bo imel večjo škodo od tega. Mi vemo, da Italija v tem slučaju ne bo mogla izvažati svojih izdelkov na Balkan in da si bo morala iskati drugje trga za svoje blago. Vemo pa tudi, da bo naša država dovolj čvrsta in bogata, da bo kljub vsemu imela dovolj prijateljev, da bo mogla uspešno voditi ta boj. (Tako je!)

Ali naj se na podlagi krpe papirja raztrga živ narod?! Londonska pogodba, ki je izrodek tajne diplomacije in imperijalistične mentalitete mogotecev, je bila vendar sklenjena pod pogojem rebus sic stantibus. Naperjena je bila proti Avstriji in glavni njen motiv je bil strateški, ki danes ne obstoji več. Avstro-ogrsko monarhijo ni več, Italija na vzhodu ni več ogrožena, ker smo mi šibkejši. Če bi obstojal še kak strateški motiv in če je tak motiv sploh kak argument, potem bi ta govoril samo za nas, ki smo šibkejši.

Londonska pogodba je izgubila svoj objekt, kakor bi bila izgubila svoj subjekt, ako bi bila n. pr. Italija razpadla pod vplivom boljševizma. Ker ni več objekta, tudi londonske pogodbe ni več, ker ona ni bila naperjena proti kraljevini Srbiji, še manj pa proti kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, za katero se takrat sploh še ni znalo, kakor se tudi ni znalo, da se bo razrušila Avstro-ogrsko monarhija. Saj je znano, da je bila Rusija, ki je tudi podpisala to pogodbo, proti ujedinenju Jugoslovanov.

Kako naj tedaj služi ta pogodba za presojo naših razmer, kako naj tvori podlago za razsodbo v sporu med zavezniki?! Ali naj sodijo oni, ki so pogodbo podpisali, kot iudices in causa sua? Ali naj se reši usoda našega naroda z majoriziranjem? Ali naj se pozabi na ono ogromno žrtve Srbije, ki so bile relativno in absolutno večje nego one, ki jih je doprinesla Italija (Tako je!), ako tudi ne vržemo na tehtnico vseh onih muk in trpljenja našega naroda v Avstro-Ogrski, ako se tudi ne spomnimo vseh onih tisočev, ki so poginili na moriščih, in vseh onih, ki so padli kot žrtve avstro-ogrškega militarizma.

Da, gospodje, mi bi mogli rešiti ta spor z Italijo sami, ako bi ta stala na načelih, ki sta jih zastopala nekdanj Mazzini in Garibaldi! In v istini je bil v tej svetovni vojski čas, ko se je italijanska javnost postavila na tako stališče. Takrat, ko je avstro-ogrsko armada stala zmagovito globoko v Italiji, takrat so najboljši italijanski duhovi sklenili glasoviti rimski pakt, ki je superlativ mednarodne morale in na podlagi katerega bi se mogli zediniti takoj. (Tako je!) Vemo, da ta pakt ni bil sklenjen od strani dveh vlad, toda bil je sklenjen javno od zastopnikov naroda, bil je javno odobran in od nikoder ni bilo ugovora. (Čujte! Čujte!)

Ali naj o politiki res ne velja več vera in poštenje? Ali naj se pozabi, da je tudi oficijelna Italija priznala Wilsonove teze, na podlagi katerih je bil sklenjen rimski pakt, in da se je s tem implicite odrekla veljavnosti londonske pogodbe? (Tako je!)

Gospodje, ako obvelja londonska pogodba, ne bo samo ostala našem narodu zavest, da mu je bila prizadet ogromna krivica, ampak med nami in med Italijani bo ležala tudi zavest varanega zaupanja, zavest varane vere — in tega ne bomo pozabili nikdar! (Tako je!)

Tudi nam se je obetalno popolno ujedinenje našega naroda, čeprav ta obet ni bil pisan. Vprašam vas pa, gospodje, ali naj zato izgubi svojo moč? Italija tudi ni šla v boj samo na podlagi londonske pogodbe. Mislim, da bi italijanski narod protestiral, ako bi mu kdo očital, da je Italija šla v boj kakor kak nemški Söldner zgolj za plačilo. Italija je morala v vojno, da varuje lastni svoj obstanek, da varuje svojo lastno državno neodvisnost, ker bi bila Italija ogrožena v prvi vrsti, ako bi bile zmagale centralne države. Zato je mučno, gospodje, da se Italija danes oklepa liki Shylocka svoje londonske pogodbe. (Tako je!)

Gospodje, londonska pogodba stoji za nas izven vsake diskusije. Mi si ne moremo misliti, da bi naši visoki zavezniki ne hoteli razumeti našega stališča; ne moremo si misliti, da bi ga ne hotela umeti dežela vere, Anglija. In četudi nimamo danes v Franciji javnega foruma, kjer bi mogli zastopati svoje težnje, si ne moremo misliti, da bi ona Francija, ki je bila vedno vzor vsakega svobodnega pokreta, ki je bila zibelka svobode narodov, ki je od nekdanj imela gorko srce za zatirane narode, da bi ona Francija, ki nam je že pred 100 leti priznala pravico do naše obali s tem, da je ustanovila kraljestvo ilirsko, da bi ona Francija zapustila visoki piedistal idealizma in politične morale ter se ponižala na načelo, izraženo v besedah: sacro egoismo.

Razširjenje takega političnega čustvovanja, gospodje, bi pomenilo ne samo to, da se odnosi med državami ne bodo izboljšali, ampak bi pomenilo tudi, da so mednarodne razmere še nezdrave in da še ni nastopil zlati vek, ki se nam je zasvetil iz-za Wilsonove postave, da še ni nastopilo edinstvo narodov. Zveza narodov bi bila v tem slučaju samo fata morgana. Gospodje! Če se naj osnuje zveza narodov, se mora osnovati na zdravih, trdnih temeljih pravice in sporazuma, ne pa na pesku nasilja, majoriziranja in tajnih pogodb. (Tako je!)

Zveza narodov ne sme stopiti v svet z novo Bosno, z novo Alzacijo-Loreno.

Kakor Avstrija ni nikdar posedovala Bosne in Lombardije, kakor ni Nemčija kljub vsej svoji vojaški moči nikdar posedovala Alzacije-Lorene, ker so srca teh prebivalcev bila vedno za svojo prvotno domovino, tako je tudi sigurno, da Italija ne bo nikdar posedovala pokrajin na zapadu naše države. (Tako je!)

Gospodje! Srca prebivalcev teh pokrajin bodo z nami, njihove misli bodo pri nas, njihove želje bodo korakale preko mej in preko vseh vojaških kordonov. Mi ne bomo mogli ostati hladnega srca, kakor ne moremo biti mirne krvi danes, ko vidimo, da skušajo od matere domovine odtrgati njeno dečo. Eden za vse, vsi za enega! (Živahno pritrjevanje in ploskanje.)

Gospodje, če bi obstojal kak dvom, komu pripadajo te zasedene zemlje, imamo pot, ki je najbolj pravična in sprejemljiva za vse naše zaveznike, pot narodov volje, narodne samoodločbe. Če je Italija tako uverjena o svojem pravu kakor mi, mora sprejeti to ponudbo. Res je sicer, da se je naš narod že odločil. Mi vemo, da je na Goriškem v težkih dneh okupacije bilo izvršeno glasovanje naroda in da je od 100.000 prebivalcev, ki so takrat bivali na slovenskem Goriškem, se podpisalo 85.000 ljudij za Jugoslavijo, za združenje v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zato ne moremo trpeti, da bi se odločalo o narodu, ki se je že odločil in oddal svojo izjavo, preko njega, brez njega in proti njemu. To bi se reklo napraviti zločin, ki bi se strašno maščeval nad vsemi, ki bi ga doprinesli. (Živahno pritrdjevanje in ploskanje.)

Gospodje, v zadnjem času so došle vesti, ki so se izkazale kot neresnične. Toda v teh vesteh je bilo rečeno, da se zasigura za one dele našega naroda, ki bi prišli pod tujo oblast, avtonomija. Gospodje, ne delajmo si iluzij, in ne igravimo se z besedo »avtonomija«. Nam Slovincem je že bivša Avstrija ponujala avtonomijo, a mi je nismo hoteli sprejeti, ker smo hoteli biti ujedinjeni z vsemi Srbi, Hrvati in Slovenci! Rešilo naj bi se vprašanje našega naroda s tem, da bi se mu dala samo avtonomija? In to sedaj, ko umirajo v Italiji naši voditelji, naši jetniki v laških ječah, ko jim krvave roke od težkih verig, ko gnijejo pri živem telesu in vse to v znamenju slobode in 2000 letne laške kulture?! Ne, gospoda, naš narod čaka. Zlomil ga ni beneški mač, uničil ga ni turški plamen, prestrašile ga niso nemške vislice, pa ga ne bodo strle italijanske verige in ječe! Naš narod trpi, kakor ni še trpel nikdar, škriplje z zobmi in čaka. Nikdar in nikoli se ne bo posrečilo Italijanom, ta narod pridobiti, ta narod, ki je trden, krepak in kremenit kakor skala, na kateri stanuje. Za nas ne obstoja vprašanje: ali pojde Italija iz teh krajev, ampak samo: kdaj pojde! (Živahno odobravanje in ploskanje.) Zato izjavim, v imenu slovenskega dela našega naroda, zlasti tudi v imenu onih 400.000 Slovencev, ki bivajo v zasedeni Kranjski, Istri, Trstu, slovenskem dolu Goriške, kojega zakoniti zastopnik sem tu, da mi protestiramo proti nasilnoj okupaciji od strani Italije, da protestiramo proti barbarskemu postopanju italijanskih oblasti v naših krajih, protestiramo proti tomu, da bi mirovna konferenca v Parizu hotela proti naši volji pridružiti naše kraje komurkoli. (Ploskanje.) Izjavljam, da priznavamo kot svojo državo edinole kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, kateri ostanemo zvesti do smrti, da priznavamo kralja Petra in prestolonaslednika regenta Aleksandra, da ostanemo zvesti svojemu narodu, pa naj se zgodi kar hoče! (Živahno odobravanje in ploskanje.) Vas, bratje, pa prosimo, da nas ne pozabite. (Klici: »Nečemo vas zaboraviti!«)

Tem svojim čustvom smo hoteli dati izraza v adresi. Zato izjavljam v imenu Demokratskega kluba, da bomo glasovali zanjo. (Živahno odobravanje in ploskanje. Govorniku čestitajo.)

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Ima reč gospodin dr. Mato Drinković.

Dr. Mato Drinković: Gospodo narodni predstavnici! U ovom svečanom času, kada ceo naš narod može u svome Narodnom Predstavništvu prvi put u svojoj povesti da progovori svome vladaru, čast mi je u ime narodnoga kluba izneti pred Narodno Predstavništvo u kratkim potezima one misli, koje su nas vodile kad smo sudelovali sa svojim drugovima iz drugih stranaka u izradi adrese na prestolnu besedu Njegovog Kraljevskog Visočanstva prestolonaslednika Aleksandra.

Reč svih Vas našem vladaru i naša je reč, jer su u srcima našim, u umu našem, u delovanju našem bile urezane misli jedinstva državnog i narodnog i onda, kad je to bio san, kad je to bio ideal, kad je to bio samo zavet našeg celog naroda, amanet naših pradedova. (Burno odobravanje.) Povest našega naroda u svim krajevima naše prostrane i lepe domovine, u svim gradovima našega naroda pisana je krvlju njegovih mučenika, patnjama i žrtvama otkad postoji pa do danas. Od Ljudevita Posavskoga do Svačića i Lazara, od Marka Kraljevića do Petra Zrinjskoga i Frankopana, od Tvrtka i Palizne do Bakača, od Karagjorgja i Miloša, do Kvaternika, od Petrove Gore i Kosova do naših dana, nije u našem narodu ugasla iskra slobode, i nije naš narod nikada prestao da razvija sve svoje energije, da očuva svoje osobine i svoj posed od tuđinskih prohteva. (Burno odobravanje i pljeskanje.)

Silom prilika, prouzročeni od azijske najezde, naš narod je zadnjih stoleća morao da žive i da se razvija u raznim državama i podvrgnut raznim političkim upravama. Ali uza sve to nijedan naš narodni dio nije došao sebi na manje, nije se izneverio konačnom nacionalnom zadatku jedinstva i nacionalne i državne slobode, koju smo evo doživeli.

Od Alpa, od Mure do Vardara i Egejskog mora, od Dunava do Jadrana razlegala se kroz sve vekove jedna pesma junaštva i slobode; jedna je bila svijest jedinstva, kako u narodu, tako i kod svih umnika njegovih: od Gundulića do Kačića, od Križanića i Dositeja do Strossmayera, od Vuka Karadžića, Gaja i Starčevića do Jovana Skerlića i Stojana Novakovića.

Razvoj je našeg narodnog života bio različit i borbe su se razvijale, prema terenu, na kome je naš narod živeo: Gde puškom i handžarom, gde neprestanim naporima duševnih i svih otpornih sila čovečjih, koje umaraju i uništavaju energije, koje i cijela pokolenja i familije i pojedine ljude upropašćuju bez blistave slave.

Gospodo narodni poslanici! Toj vrsti borbe — neprestanoga otpora protiv presizanja tuđinske, silne državne organizacije i protiv odnarodjavanju ogromne navale organizovane civilizacije i Venecije, i Rima, i Beča bile su posvećene energiji našega naroda u Bačkoj, Baranji, Banatu, Hrvatskoj, Istri, Dalmaciji i Slovenskim krajevima. (Odobranje.)

Skoro nevidljive su bile te borbe, koje su kao nasip služile proti prodiranju tuđinštine.

Gospodo! Za vreme ovoga rata taj rad nije bio manje intenzivan, manje jak, nego u prošlosti.

Na hiljade i hiljade je odvučeno po tamnicama i logorima, na hiljade je uništeno i mučeno. Ali uza sve te muke radnja za slobodu i potpunu državnu nezavisnost, za ujedinjenje cijelog našega naroda nije ni čas malaksala.

U službi tuđinske gvozdene vojničke discipline, na kraju i na moru — naš svet se je i bunio i prebjegavao — sastavljao je legije jugoslovenske, pridolazio je u srbijanske pukove, po svojim planinama se okupljao na konačni obračun.

Na stotine tisuća je bilo prisiljeno da se bore protiv svojoj slobodi — ali će se dokazati, pravedna povest će dokazati, da je naš svijet manje stradao za Austriju, da je u redovima austro-ugarske vojske manje poginulo u postotcima od svoga brata Čeha. Dokazaće se, da nijedan narod u bivšoj Austro-Ugarskoj nije u tolikoj mjeri bio proti toj državi kao naš; da nijedan nije služio stvari slobode kao naš.

Mi nismo narod reklame; slijedimo uvjerenje i osvjedočenje, bezimeno. (Buran aplaus.)

Gospodo! Širom cijele naše domovine čekao se čas oslobodjenja sa neizmjernom čežnjom i neizmjernom nadom, u tišini, skromnosti, često u strahu kao kod prvih hrišćana u Katakombama.

Toj silnoj čežnji dalo se maha u javnom radu godine 1917. i kroz cijelu 1918. — i to tako javno i glasno, kako nijedan drugi narod nije tada radio u Austro-Ugarskoj.

Gospodo Narodni Predstavnici! Sva ova nastojanja, koja sam letimice natuknuo, spomenuo sam samo, da Vam predstavim kolikom ljubavi, kolikom čežnjom je naš narod pratio u ovom ratu Srbiju i njezinu vojsku i njezin rad.

Nade, radosti i boli naše bile su u Srbiji i sa Srbima.

Na strašnom putu, najveličanstvenijem u historiji, pratili smo Srbiju kroz albanske gore, preko mora na krfskom groblju, u Solunu...

Naša srca i naš um, pratili su zebnjom, čežnjom žalošću, radošću, udivljenjem, trepetom, neizmjernom nadom i ljubavlju ona junaštva, one napore, one nadčovječne žrtve, koje je mogla doprinjeti samo ona Srbija, koja je svaku stopu svoga zemljišta odkupila krvlju svojih sinova. (Živio i burno odobranje.)

Srbiji, njezinoj junačkoj vojsci, njezinom narodu cijelo naše pleme svih triju imena duguje vječnu zahvalnost i neizmjereno priznanje, kroz sve vekove. (Aplaus u cijeloj kući.)

Naša odluka, gospodo, da sa takvom Srbijom sačinimo jednu državu, jedno Kraljevstvo, bila je spontana posljedica naših težnja i nada, našeg rada da budemo i za sva vremena ostanemo jedno, jedna narodna i državna cjelina na cijelom našem etnografskom teritoriju. (Odobranje.)

Proglašenje naše nezavisnosti i ujedinjenja u jednu državu odgovaralo je i odgovara zaključku celog našeg naroda.

Ovaj zaključak našeg naroda nijedna sila ne može više uništiti. (Burno odobranje.)

Gospodo, narodni predstavnici! Bilo je očekivati, da će celi prosvjećeni svet pozdraviti naše narodno delo, da će ga u celosti priznati, jer ako je i jedan narod doprineo sve što je mogao za svoje oslobodjenje, to je naš narod. Medjutim naše ujedinjenje nije potpuno. Naši, može biti, najlepší krajevi, naše po plemenu i jeziku najčišće pučanstvo, naši najlepší drumovi u civilizaciju, u trgovinu u natjecanje naroda, naše more, naša ostrva, su zaposednuta od Italije.

Gospodo Predstavnici! Ta Italija nema nikakva prava na naše krajeve. Tu nije granica Italije! (Živahni usklici: tako je!) Tu nema ni jednog Italijana ukorenjena u narodu, u tlu. Tu nema pučanina, nema seljaka, ni zemljoradnika talijanskoga. (Odobranje.) Ni na najudaljenijem kraju našeg ostrva nema Italijana. Po jeziku, po običajima, po nošnji, po uvjerenju naš narod bio je tu za vrijeme vladanja Venecije i ostao je do danas nacionalno čist i velik u odbrani svoje osobnosti. Uprav činjenica da je zgoljni Hrvat i Srbin na svim otocima Jadrana, na cijelom primorju našem, dokazivao silnu snagu naše rase. (Odobranje.)

On nije podlegao tuđoj civilizaciji, tuđoj državnoj misli. On je iza ovoga rata dao sa tih ostrva i sa te obale veliki postotak onih, koje je Austrija progonila.

Gospodo! Kada bih hteo, ja bih mogao dokazati, da se uprav taj narod, kojega Italija svojata, i godine 1912. i 1913. i na Vidov-dan 1914. javno zaklinjao, da neće dizati svoje ruke proti Srbiji nego proti Austriji. (Odobranje.)

Ja bih mogao dokazati, da je iz toga naroda prilazilo i morem i zrakom junaka u Italiju, da bi otvorili vrata naše domovine Antanti i podigli ustanak širom naših zemalja.

Italija je te naše junake zatvarala i tako sprečavala i spriječila veliko djelo pobune svih Južnih Slavena. Djelo radi kojega su bili na stotine streljani i kažnjeni.

Italija zaboravlja, da je još prije rata Austrija na stotine naših ljudi iz tih krajeva utamničila, strijeljala, kao taoce mučila, a da nije ni jednog Italijana ni krivim okom pogledala. (Odobranje.)

U čije ime svojata ta Italija te krajeve? Tko može te krajeve darovati Italiji? Zar Londonski ugovor? Ali Londonski ugovor je bio iznudjen, Londonski ugovor je bio uperen protiv Austrougarskoj, a ne protiv naroda, koji je u Austriji najviše radio protiv Austrije. Ne protiv naroda, koji je bio najbolji saveznik Antante. (Usklici: »Tako je!«)

Londonski ugovor ne može, ne smije biti naperen protiv narodu, koji je proglasio svoju nezavisnost prije, nego je bilo sklopljeno primirje. Ne protiv narodu, koji je omogućio Italiji napredovanje.

Gospodo! Londonski ugovor je tajno utanačene između vlada. Ali poslije njega je bilo proglašeno svijetu, da narodi imaju sami odlučiti o sebi, da se narodi ne smiju bacati iz jedne vlasti u drugu kao kamenje, da narodi imaju sami svoje samoodređenje.

Naši prijatelji: Francuzi i Englezi su te odluke Sjedinjenih Američkih država prihvatili kao svoje.

Velika Englezka i viteška Francuzka su proglasile celome svijetu, da tajni ugovori ne će vrijediti, da će narodi sami imati pravo da odluče o svojoj sudbini.

Jeli moguće, da će Englezka, da će Francuzka pogaziti svoju riječ danu narodima?! Jeli moguće da će Sjedinjene Američke države pustiti da svijet posumnja u čast te slobodne civilizovane napredne demokratske države?! Jeli moguće da će Amerika dopustiti da se njezina svečana riječ zadana narodima, pogazi?! Ja tvrdo vjerujem, gospodo, u čast američkih država, u onu reč viteške Francuzke i Englezke, kojom su se pridružile Americi, u onu riječ, koje su sve one zadale narodima. (Burno odobranje.)

One su sve pobijedile neprijatelja oružjem, ali one ne mogu pobijediti narode, koji su vjerovali njihovim riječima. One bi mogle samo iznevjeriti te narode, a to nije moguće pretpostaviti. Svijet hoće mir, i mi hoćemo mir, on je i nami potreban. Ali jeli moguće, da bi u Evropi moglo biti mira, dok bi jedan dio našega naroda morao služiti Italiji? I to onoj Italiji, koja svoje ujedinjenje ima da zahvali načelu narodnosti, načelu samoopredijeljenja, a nikako i nikakvoj svojoj pobjedi? Onoj Italiji, koja u našim krajevima upotrebljava sve mjere despotizma, tako da bi joj mogle zavijediti Turska i bivša policajna Austro-Ugarska monarhija? Onoj Italiji, koja i zadnji tobože uspjeh na svojoj

fronti ima da zahvali samo našem narodu? **Da nije srpska vojska otvorila macedonsku frontu i da nije naš vojnik otvorio talijansku frontu, Talijani nebi nikad ni koraka napred koraknuli.** (Tako je, pljeskanje sa sviju strana.)

Gospodo, narod, koji je dočekao Italiju kao saveznicu, kao pomoćnicu, taj narod se sada kaje, što nije ustao protiv okupacije i neka Italija zna, da u našem narodu nema čovjeka, koji bi mogao mirno snositi njezinu uzurpaciju. Neka Italija zna, da naš narod neće nikada dopustiti da kolijevka naše sredovječne prosvjete i umjetnosti bude potlačena. Nijedno udo našega naroda ne smije biti odsječeno od cjeline. Naše narodno tijelo ne smije krvariti. Obala na Jadranu je naša kapija, kroz koju ulazimo u svijet, u trgovinu, u civilizaciju, u obitelj slobodnih naroda. Nami treba sunca, zraka, svijetla i svijeta! Ta kapija nam ne smije biti zatvorena. Mi ne tražimo tuđe. Neka taj narod sam progovori kuda će. — Eto, što mi tražimo!

I zašto Italija hoće da otme naše? Zar je moguće da se ona nas boji? Zar ona misli, da je nami nužno ratovati ako imamo celu našu narodnu teritoriju? Zar ne vidi da će bez nas ona biti plijen buduće teutonske navale? Komu mi možemo smetati u Jadranskom i Sredozemnome moru?

Gospodo! Ja ne vjerujem, da ententa ne vidi što bi značila otimačina naše obale za svjetski mir. Ja ne vjerujem, da će ona taj prestup sankcionirati, da će ona amputirati naš organizam, da ojača imperijalizam, koji se nadahniva na podvige staroga Rima. Gdje bi tada bio nov red i poredak pravde, koji nam je naviješten?

Ako bi to konferencija mira učinila, ona bi počinila zločin na nami, ali i na mir svijeta, na ravnotežje, potrebno u Sredozemnome moru, i neka bude uveren svijet i ententa, da ćemo mi, ako taj zločin na našem narodu bude počinjen, zadiviti našim otporom svijet. (Tako je! Pljeskanje sa sviju strana.)

Gospodo! Velika zadaća čeka ovo naše Predstavništvo. I ako je i jedna skupina stupila u ovu kuću sa željom da postavi čvrste temelje naše države, to Vas mogu uvjeriti, da je naša. Naša je želja i naše nastojanje da naše državno jedinstvo bude trajno, postavljeno na temeljima, koji se ne mogu porušiti, a to je na slobodi pojedinca i svake narodne skupine. Tu slobodu može narodu zajamčiti samo Ustavotvorna Skupština, u kojoj će doći do izražaja suverena volja naroda. A ta volja ne može se ispoljiti, nego samo izbornim redom, koji zajamčuje svakome građaninu, svakoj političkoj skupini, svakoj narodnoj struji, slobodan potpuni nesmetani utjecaj u narodnom zakonodavstvu.

Samo na taj način, zaštitom manjine, proporcionalnim izbornim sistemom, može doći do izražaja volja cjelokupnoga naroda. (Tako je!)

Ja, gospodo, izražavam iskrenu zahvalnost svim strankama zastupanim u ovom Narodnom Predstavništvu, što su se pridružile stanovištu, da je jedna od najprećih dužnosti ovoga Predstavništva izradba izbornoga reda za Ustavotvornu Skupštinu.

Ovaj izborni red će biti temeljen na načelima moderne demokracije, koja omogućuje u pravednom razmjeru saradnju svih struja naroda u državnome životu.

Ovo je jamstvo, koje smo mi svi dali našem narodu širom naše prostrane domovine, da će on sam u svoj cijelosti, a ne koja pojedina stranka, ili pojedini društveni sloj, urediti demokratsku čvrstu organizaciju naše države.

Gospodo! Nami se nameću još veoma važni poslovi, poslovi, koji su prijekom nuždom života izazvani kao prešni.

U prvom je medju ovima agrarna reforma. Feudalni veleposjed, trul i nenarodan u svojem postanku bio je onaj čir na narodnom tijelu, koji je silio bezbroj naše najbolje snage na iselivanje. I ja ne mogu nego pozdraviti da se toj radnji ima brzo pristupiti. To je zahtjev socijalne pravednosti i prave demokracije.

Ali, gospodo, ovo pitanje treba i urediti kako je nužno. Prema prilikama, prema potrebama, prema istinskoj nuždi, prema terenu, prema narodno-gospodarskoj ekonomiji, a ne po jednoj šablona i u svrhe pojedinih stranaka.

Ako se ovo pitanje uredi prema razlikama odnošaja u pojedinim pokrajinama, bit će na blagoslov i na korist pučanstva i svih onih, koji su bili prisiljeni da ostave svoju grud, koju nisu mogli obradivati. Svaka zemlja naše države moći će takodjer da odšteti kako je pravedno sve one, koji su uslijed ovoga rata stradali. Zato, gospodo, mi cenimo da i pojedina zemlja radi osobitih prilika agrarnih odnošaja treba da ima dovoljno utjecaja u riješavanju ovoga prevažnoga pitanja. Najpodesniji put za uredjenje toga pitanja bit će, ako se dioba zemljišta povjeri odborima, koji bi se imali sastaviti od zemljoradnika i ostalih interesenata pojedinih krajeva, a koji će obavljati diobu zemljišta pod nadzorom vlasti, koja im mora pribaviti i nužna tehnička sredstva za to. (Odobranje.)

Gospodo, od kada svijet postoji, narodi napreduju i oni svoj napredak postizavaju ili evolucijom ili revolucijom. Mi živimo u takovo doba, koje će dati novo obeležje kulturnim narodima staroga i novoga svijeta, kao što im ga je dalo hrišćanstvo i francuzka revolucija.

Današnje naše državno jedinstvo ima zadaću da se razvija evolucijom tako da svakom građaninu osigura uvjete napretka, a zato mu mora osigurati uvjete ekzistencije. U ovim žurnim pitanjima života, mi ćemo suradivati u svim radnjama ovoga Predstavništva, koje će imati svrhu da obezbijede soci-

jalni položaj svakoga pojedinca i svih redova društva, koji za svoje obezbijedjenje potrebuju intervenciju države.

Gospodo, jedno od najvažnijih i najpravednijih pitanja će biti uredjenje ratnih bogataša. Nije pravedno, da u ovoj državi, u kojoj je većina pučanstva stradala uslijed rata, u kojoj je većina pučanstva sudjelovala u naporima naroda da oživotvori ovu državu, nije pravedno da u ovoj državi ima ljudi, koji su služili tudjinu (Tako je! Pljeskanje.) i izradjivali položaje u ovom teškom našem stanju, u našem narodu, gde su pojedinci sebi sticali imanje i blago. Nije pravo da ti ljudi budu gospodari modernoga onoga roblja, koje bi bilo dužno raditi samo za to, da im stvori rente od 4—5% na ratne kapitale, samo da oni mogu živjeti raskošno. Ja bih želio i mi skupa bi želili, da ova kuća pristupi radikalnom stanovištu prema tim ratnim bogatašima, tako da im ostane samo ono, što su prije rata imali. (Burno odobranje. Tako je!)

Gospodo narodni predstavnici! Mi smo sudjelovali izradbi adrese i prema tome smo dali svoj pristanak i onoj stavci, koja govori o privremenom Ustavu.

Prema izjavama koje smo učinili u adresnom odboru i u medjustranačkoj konferenciji, pred šefom današnjega kabineta, mi smatramo nužnim, da se odmah uzakone ustavna prava građana za cijelu teritoriju Kraljevstva.

Osim toga smatramo potrebnim, da se uzakone i druge ustanove nužne za cjelokupnost i čvrstinu kraljevstva.

Sve se to može postići posebnim privremenim zakonima, a da se ne pristupi izradbi posebnoga privremenoga Ustava. Razlozi radi kojih stojimo na ovome stanovištu, bili bi sledeći:

1. Što je tako utanačeno izmedju odaslanstva Narodnoga Veća i Njegovog Kraljevskog Visočanstva Prestolonasljednika.

2. Što se nikako ne može povući jasna granica izmedju nekoga privremenog i nekog definitivnog Ustava.

3. Što ovo Narodno Predstavništvo ni po svome sastavu ni po svome karakteru, niti po Srbijinom Ustavu, nije zvano stvarati Ustav.

Prema tomu, gospodo, naš pristanak izradbi Privremenog Ustava znači: uverenje da će u tom Ustavu, kako i naša Adresa glasi, ući samo one nužne ustanove, koje štiteći cjelinu, ne ruše dobrih i zdravih postojećih uredaba.

Gospodo, u rešavanju pitanja Privremenog Državnog ustrojstva čuvajmo se jednostranih pogleda. Najpravilnija će biti ona naša rešenja, koja ujedinjuju i zadovoljavaju poglede i interese svih delova naroda, tako da se nijedan ne osjeti potisnut i zapostavljen. Gospodo, politika u današnje doba nesmije biti ni izvan države, ni u državi osnovana na sili.

Politika, kao izraz volje naroda, mora da odgovara narodnom uverenju, pravnoj i moralnoj njegovoj svjesti, te se ne može namećati, nego ona mora da slijedi pravnu i moralnu volju naroda, ona mora biti demokratska, pučka.

Ova smjernica treba da nam je, gospodo, svima pred očima u našem radu.

Ovakva će politika stvoriti u državi našoj svim Srbima i svim Hrvatima i svim Slovencima jedan ustavni, slobodni dan, u kojem će oni na vijek kao jedinstveni narod sretno i zadovoljno živjeti za rad, za pravdu i civilizaciju. Ovakovom politikom mi možemo, gospodo, u općoj revoluciji, koja naš narod okružuje u cijeloj Evropi, mirnom evolucijom urediti i učvrstiti naše Kraljevstvo.

Ja i drugovi ćemo glasovati za pročitano adresu. (Buran aplaus i uzvici: Živio!)

Predsjednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Dajem 10 minuta odmora.

(Nastaje odmor.)

(Posle odmora.)

Predsjednik dr. Dragoljub M. Pavlović (zvoni): Gospodo, nastavlja se sednica. Ima reč gospodin poslanik dr. Žarko Miladinović.

Dr. Žarko Miladinović: Poštovana gospodo poslanici! Predložena adresa kao politički akt osvrnula se je na spoljašnu i na unutrašnju politiku, a pre svega odala je zahvalu srpskoj vojsci i srpskom narodu, a to je i pravo, jer ono što je Srbija podnela u ovom ratu, jedinstveno je, tome u istoriji nema ravna. Kada se uzme, da je u ovom groznom ratu smanjen broj srpskih državljana za skoro jednu četvrtinu, onda se tek može pojmiti, koliko su velike žrtve, što ih je dala Srbija. A tome nije ni čudo, kad se uzme, da je Srbija imala, da se bori ne sa humanim neprijateljem, nego sa neprijateljima, koji su uvek bili za stvaranje humanih ratnih konvencija, dakako ponajviše u svoju korist, a kad su t. zv. humani neprijatelji došli u sukob sa srpskim narodom i sa Srbijom, odbacili su te humane ratne konvencije samo da bi se mogli divljački protiv nje boriti. Javna je tajna, gospodo, da je vrhovna vojna komanda austro-ugarska izdala zapovest oficirima, da kad predju ovamo preko sa vojskom, da tamane i ubijaju ne samo vojnike, nego sve stanovništvo bez razlike, bilo to deca, bilo to starce ili žene. Sve je trebalo doći pod nož i pod pušku i to za to, da nestane srpskog naroda, da Srbija ne može nikad više vaskrsnuti, da joj neprijatelj stane za vrat i da se kaže, da Srbije nema više, već da je neprijatelj sve zauzeo, da je sve zgazio i slistio. Ali zaludu ta paklena namera neprijatelja naših, zaludu njihovi podvizi mučki i pakleni, Srbija se otrgla, Srbija je vaskrsela, Srbija je zgazila i uništila tog divljačkog protivnika svog, Srbija je evo tu okupila nas sve, raskinuvši i svoje i naše okove, a okupila nas je da zajedno s njome proslavimo njezin uskrš i da zajedno s njom po-

radimo na napretku našem, na podizanju naše zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, u koju smo mi svi ušli jednodušno i oduševljeno kao najrodjeniji brat uz brata, da pokažemo toj srednjoj Evropi, koja nas je htela da razdvoji, da se smatramo kao jedni i da ćemo kao takvi i živeti i umreti, i da ćemo složno da radimo na razviću ove naše nove domovine, da pokažemo, da smo ne samo junaci na bojnopolju, nego da smo silni, snažni i na kulturnopolju. (Odobranje.)

Gospodo, vara se svaki, koji misli, da će se pojaviti medju nama nesloga, da ćemo mi jedan protiv drugoga rovi; vara se svaki, koji misli, da će u našoj neslozi tražiti za sebe spasa, jer mi smo pokazali evo i ovde jednodušnost, jednu misao, jednu volju i ja sam uveren, da će ovo što smo ovde kazali, odjeknuti širom naše kraljevine, i da će se naši protivnici i dušmani zadiviti kad vide, da smo mi svi složni, i da imamo jedne misli i jednu zajedničku volju.

Gospodo, može se dogoditi medju nama i neka razlika u mišljenju i tome niko ne može zameriti, jer u plemenitom nadmetanju našem ležace naš napredak. U glavnom mi moramo da se svrstamo u zajedničke redove, da se svrstamo u guste redove, pa ćemo tako da pokažemo, da smo sinci jedne države, da smo sinci jednoga naroda.

Gospodo, nas nazivaju južnim Slavenima, i jesmo to. Ali ja tvrdim, da smo mi i više nego to, a to je, da smo jedan narod, narod od tri imena, ali jedan narod sa jednim osjećanjem, sa jednom voljom.

Mi se osećamo kao takvi i niko nas neće moći razdeliti. (Burno odobranje. Uzvici: Tako je!)

Onaj pakleni duh bečki i austrijski, koji je pokušavao da nas rascepi, nestao je, ali odmah moram da konstatujem i to, i ako su druga gospoda to već konstatovala, da taj zao duh nije mogao da postigne svoj smer ni onda, kad smo bili na domaku sile našeg opšteg neprijatelja, njegove moći. Jer evo sada, kada je mogao narod slobodno da progovori bez pritiska, kada njegova reč može jasno da se čuje, vi vidite, da smo mi svi jednodušni, da smo stali u jedno kolo, oduševljeni i verni i orni da poradimo na izgradjivanju ove naše kućice-slobodice, ove naše zajedničke otadžbine, za koju hoćemo da živimo i mremo, države, koja će, uveren sam, biti primer i drugima kako u pogledu unutrašnjeg izgradjivanja državnog, tako i u pogledu našeg složnog rada.

Gospodo, rekao sam, da se adresa dotakla pitanja o našem spoljašnjem položaju. Izneseno je ovde, kako su nam danas glavni neprijatelji: Italija i Rumunija. To su nam dva saveznika, koji se kao članovi saveza, antante, moraju da drže onog uzvišenog načela: narodnog samoodredjenja. Ali kako vidimo, kad se njih tiče, onda to načelo ostavljaju na stranu, i uzimaju u pomoć silu. Kad bi se to njih ticalo, kad bi se to načelo samoodredjenja na njih primenilo, oni bi ga onda tražili, ali kad to samoodredjenje go-

voru protiv njih, onda ga otklanjaju i uzimaju silu. A sila je ono, protiv čega je ustao i predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Wilson, koji je istakao načelo narodnosti i naglasio pravo samoodredjenja narodnog.

No kao što su i gospoda predgovornici izjavili svoje uverenje, da će naša pravedna stvar ipak pobijediti, držim, da se ne ćemo prevariti, ako tvrdimo, da će naše uvjerenje biti opravdano, jer je prošlo vreme sile i nasilja; prošlo je vreme ono, što su ga ispovedali i Nemačka i Austro-Ugarska. Prošlo je vreme sile i nasilja, pa zato se baš i u adresi našoj naglašuje, da sila ima da služi pravu a ne obratno. Ja ću biti slobodan, da pročitam taj stav iz adrese, da se vidi, kojim duhom ona diše, i kojim će duhom disati naša odluka, koju će ova adresa da prihvati. (Čita): »Ne čineći nikome nasilje ne ćemo trpeti, da nam ga drugi čini. Sila ima da služi pravu, a ne da gasta vara. Mi ostajemo pouzdani u snagu svojeg prava i branićemo ga do kraja. Jedan za sve, i svi za jednoga!« (Glasovi: Tako je!)

O Dalmaciji i o Istri govoreno je opširno, pa držim, da posle svega toga nije potrebno, da i ja o tome opširnije govorim, te sam stoga samo naglasio, da nam Talijani čine nepravdu, ali da će ta nepravda biti odbijena, a da će naša država ostati neokrnjena, te da ćemo mi uspjeti u našim zahtevima, da se prema nama sudi i postupa kao i prema drugim saveznicima, a to je na temelju načela samoodredjenja narodnog.

No ja ću sada da bacim i na drugu stranu svoj pogled, na jedan važan deo naše države, a to je Banat. Rumuni hoće, da sebi jedan dobar deo Banata prisvoje, i ako nemaju nikakvih zasluga za oslobodjenje Banata, i ako nisu starosedioci Banata, nego doseljenici. Srbin je bio već od početka IX. vijeka i nadalje tamo, Srbi su imali svezu i sa Magjarima, i sa Turcima, i u onoj svojoj nevolji snalazili su se, kako su mogli, jer su oni bili pritisnuti s jedne strane od Turaka, a s druge strane od Magjara. Ali tamo je naš narod ipak pokazao, da ima snage i moći. U Tamišvaru je godine 1790. srpski narodni tamišvarski sabor tražio, da se Banat proglašuje srpskom zemljom i kad je došla Vojvodina, Tamišvar je postao glavnim gradom srpske Vojvodine. A i velika narodna skupština u Novom Sadu izjavila je prošle godine, da se Vojvodina pripaja Srbiji netražeci nikakvih kompenzacija, nego se vraća k majci Srbiji. A zna se, da su naši krajevi: i (Vojvodina) Bačka, Banat i Srem bili u tesnom odnošaju, i u onim borbama za oslobodjenje pod Karađorđem, slavnim voždima, a i docnije, kad smo im slali svoju pomoć i u ljudima, i u novcu, i u municiji. I sada dolaze ti Rumuni i hoće taj deo naše države, koji nije nikada bio rumunski — da sebi pri-

svoje. Doista se čovek mora u čudu pitati, kako dolaze oni do toga, i kako traže ono, što nije nikada njihovo bilo!

Gospodo! Rumuni su nazivani u Banatu »Caranima«, a to znači: »došljaci iz Vlaške«. Oni u Banatu nisu imali ni svojih vlasti: oni nisu imali tamo ni svoje vojske; oni nisu imali tamo nikad nijedne kuće. Oni su došljaci i kao došljaci oni se ipak usudjuju, da traže ono što je naše. Mi imamo tamo toliko vladničanstava; mi smo dobili i srpsku narodnu crkvenu autonomiju. A Rumuni su tražili, upravo molili, da ih pustimo da i oni udju pod naš krov i kad smo ih pustili sebi, oni su pomoću Beča posle više godina izradili, da se odcepe od nas i odneli su nam tom prilikom jedan deo našeg narodnog imanja. To je njihov plan stari, da od drugoga uzimaju, da se koriste tuđim, ali, kako stvari stoje, t. j. otkako se stvari na bolje okrenulo, držim, da im to neće poći za rukom, da neće moći uspjeti ni da im pripadne Temišvar, ni Vršac, ni Bela Crkva, pa ni ostala srpska sela naša. Istina i ima tamo i stranog elementa; ima tamo Nemaca i Madžara, ali ko poznaje bečku politiku, koja se vodila pod Karlom VI., pod Marijom Terezijom i pod Josipom II., taj zna, da se od strane Beča naseljavao strani element među naš narod. Oni su Nemcima davali i kuće i zemlje, i novca, i stoku, i useve, sve su im to davali samo, da se mogu održati među našim narodom i da mogu tamo naš narod razdeliti, razdvojiti i oslabiti. I doista, kad se uzme u obzir, kolika je bila snaga Beča, koliko je ta moć državna bila jaka, mora se čovek čuditi, kako se naš narod mogao tamo održati, pa da i posle svih onih nevolja i patnja i danas postoji i da je mogao, da doživi čas, kad će moći da traži da bude s nama u zajednici i da gromko izjavi, da ne želi, da bude na drugoj strani i da bude odvojen od naše zajednice, od naše sredine.

Kazao sam, da se naša adresa, kao politički akt, bavila i s našom unutarnjom politikom. Istina, priznati se mora, u adresi u tom pogledu nema mnogo pojedinosti, nego su samo glavna načela iznesena. Sem toga rečeno je i naglašeno, da će doći ustavotvorna skupština, koja će doneti konačan ustav; da će se radi te ustavotvorne skupštine odrediti izbori, odnosno da je radi toga potreban izborni red i da će biti donesen privremeni ustav, pre no što se donese konačni ustav. Ostale su stvari, kako rekoh, samo u glavnim principima naglašene.

Jedan od gospode predgovornika prigovorio je, da u adresi nema govora o radniku, nevoljniku, patniku, koji nema ni hleba, ni odela. A ja mogu da kažem, da je adresa mislila i na toga nevoljnika i patnika, i ja sam uveren, da govorim iz srdaca sviju nas, kad kažem, da će naša briga biti, da i tome patniku i nevoljniku pomognemo, koliko se god pomoći može (Živo odobravanje i aplaus.), i da mi nikad ne ćemo zapostaviti ni siromahe, jer, gospodo, ovo je

demokratska država, ovo nije kapitalistička država, niti ćemo mi da pomazemo kapitaliste, nego ćemo pomagati samo onoga, koji to zaslužuje, a u prvom redu nevoljnike, siromake i radnike. (Odobranje.)

Ja nisam tek onako bez razloga govorio, da je naša adresa mislila na to, a da je to doista tako, ja ću biti slobodan, da pročitam onaj deo adrese, iz kojeg se može videti, da smo mi mislili i na siromahe, patnike, nevoljnike i radnike. (Čita): »Uvereno da samo država uređena po načelima potpunih građanskih sloboda, pravne jednakosti, kulturnog i socijalnog progresa, može biti bezbedna od opasnosti spolja i iznutra, Narodno Predstavništvo je zadovoljno, što je već pre njegova sastanka proglašena dalja nemogućnost feudalnih, agrarnih odnošaja.« Dalje se kaže (čita): »Ovo Narodno Predstavništvo sa istom usrdnošću sudelovaće na tome, da narod staranjem za invalide i druge nebrojene mučenike za naše narodno oslobodjenje i ujedinjenje i brigom za njihove porodice i siročad iskupi najsvetiji narodni dug, što ga jedan narod može imati. Sa istom gotovošću biće prihvaćene, proučavane, i okončavane sve parlamentarne inicijative, vladine ili poslaničke, za obnavljanje, sredjivanje i unapredjivanje odnosa u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i prosvetnoj granici javnog života, pažljivo proučavajući situaciju stvorenu ratom, izmenjene odnose pravne i faktičke, nove snage i težnje u društvu.«

Ja mislim, da je ovde potpuno jasno rečeno, da smo vodili računa o tim nevoljnicima i patnicima, nu da nismo zalazili u pojedinosti, jer bi to daleko odvelo, jer bi to prešlo preko granica i okvira same adrese.

Moj predgovornik gospodin Drinković spomenuo je privremeni Ustav, pa se izjavio protiv donošenja privremenog Ustava. Istina, priznajem, da je i on u ime svoje i svojih jednomišljenika, pristao na adresu ovakvu, kakva je predložena, ali sad je samo tumačio, šta su oni to mislili, kad su na adresu u celosti pristali.

Meni izgleda, da je adresa jasna, i da se mi imamo držati adrese, kako je prihvaćena. A što se tiče protivljenja protiv donošenja Ustava u ovom zasedanju, ja držim, da nisu opravdani prigovori protiv toga, jer smer adrese a i smer prestone besede nije to, da se u ovom Predstavništvu donese jedna konačna redakcija Ustava. Već i sam naziv privremeni Ustav kazuje, da će on biti samo za neko vreme, za najkraće vreme, t. j. dok se ne donese konačan Ustav.

A zašto da se bojimo privremenog Ustava, ja ne razumem, jer i taj će Ustav voditi računa o svima demokratskim, slobodoumnim težnjama i o svima socijalnim potrebama, pa će i biti osnovan na slobodoumnim, demokratskim načelima. A kad stvar tako stoji, onda ne mogu da razumem, šta se uopšte može imati protiv donošenja privremenog ustava, kojim bi samo postigli jačanje našeg državnog života i u unutrašnjosti i prema spoljašnosti.

Mi bi prema spoljašnosti izgledali mnogo jači i silniji kad imamo jedan Ustav, nego kad bi ovako bez ustava vladali, ili kad bi doneli krnj Ustav, ili samo ustavne odredbe kako se gosp. predgovornik izjasnio. Svakojako je dakle opravdano, što je u prestanoj besedi i u adresi govoreno o privremenom Ustavu; svakojako je opravdana tendencija i namera da se taj privremeni Ustav donese. Gospodo, iz svega toga vidi se, da se ja slažem zajedno sa mojim jednomišljenicima sa predloženom adresom i s toga izjavljujem, da tu adresu prihvaćam za podlogu specijalne debate, a molim i svu Skupštinu, da je prihvati, pa da se time pokaže, da smo jednodušni u našoj težnji za demokratskim napredkom i demokratskim razvojem naše države, a i da ujedno pokažemo, da smo kao jedan narod voljni i spremni da branimo svoje pod devizom: »Jedan za sve a svi za jednoga«. (Živo odobranje sa aplauzom i uzvicima: »Živio!«)

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Gospodo, ima još pet prijavljenih govornika. Kako je već kasno, ja predlažem da zaključimo današnju sednicu. (Glasovi sa više strana: »Da čujemo još jednog govornika.«)

Jeli voljno Narodno Predstavništvo da se radi, ili da odložimo sednicu za sutra? (Odziv: »Da čujemo još jednog govornika.«)

Onda ima reč g. Igor Štefanik.

Igor Štefanik: Poštovano Narodno Predstavništvo! Da bome, ja kao rođen Slovak nikada nisam imao prilike da tako naučim srpski govoriti da budem perfektan govornik. Ipak prema onome, što sam učio od ratara od prostog naroda, moram se okrenuti na Ciceronovu benevolenciju, i zamoliti vas da primite moj govor prost i jednostavan. (Uzvici: Živeo!)

Kako je nama Slovacima vaš srpski, hrvatski, slovenački jezik potreban kao naš bratski jezik, mislim da tako isto naš jezik slovački možete za takav jezik suditi. (Živo odobranje.) Stara latinska poslovice kaže: »Pectus est quod disertus facit« (Srce čini govornika). Sad bome ja se moram okrenuti na onaj moj slavni iskreni pektus (srce) i zamoliti vas, da primite za naknadu neznanja srpskog oratorstva i retorike u koju moram mešati slovenske izraze, ako hoću potpuno da se izrazim.

Poštovana gospodo i draga braćo! Umetni, vešti, talentirani oratori vaši, govorili su pro et contra o predmetu.

Adrese, pretresli su ga s desna, s leva, i sa sviju strana, i ja ću biti sada kratak pošto je i vreme kratko. Što me nateruje na to, da i ja govorim u ovim sudbonosnim časovima, to je što svaki hoće napadnom rukom da grabi, reže, seče granice naše nove države, svaki hoće da seče granice naše nove države iz svojih imperijalističkih zahteva i interesa, one državne granice, koje je država, sa toliko užasne krvi i materijalnih žrtava osnovala i ujedinila. Pa da bogme, i bivši saveznici misle, sada kada je Srbija toliko krvi prolila, da je sasvim oslabljena, da je sada sama i nemogućna a nije tako, draga braćo! Evo, Naši Hrvati, Slovenci, Vojvodinski Srbi i Srbi Bunjevci i Šokci, pa i mi Slovaci, već po dva put iskreno smo izjavili, da se mi oduševljeno pridružujemo i priključujemo ovoj našoj državi, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. (Burno pljeskanje i odobravanje.)

Nama Slovacima osobito je dosadni austro-ugarski jaram, koji smo nosili na našim leđjima po sto i sto leta. Nemamo mi nikakve volje da taj austro-ugarski jaram zamenimo sada je li sa talijanskim, je li sa rumunjskim. (Živo odobravanje i glasovi: »Tako je!«) Mi to tražimo, da ovde na ovome jugoslovenskom zemljištu svi, koji smo Slavjani, da budemo ujedinjeni. Evo, draga moja braćo, nekoliko desetina hiljada slovačkih junaka, koji su na vašoj strani!

Naši Slovaci zahtevaju i hoće da budu u svome miru i pomagat će vas kulturnim snagama i težnjama, ali baš ako bi trebalo, oni će pomoći i pesnicama. (Pljeskanje i uzvici: »Živeo!«)

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Ima reč g. Todor Božović.

Todor Božović: Gospodo Narodni Poslanici! U ovim sudbonosnim danima za našu naciju, kad se oseća kod svakoga velika narodna zabrinutost, ali jednovremeno i urodjena, naša nasledna postojanost i požrtvovanje, gotovost da branimo ono što je naše, pao je red i na mene da u ime svoje i svojih drugova poslanika iz Crne Gore (Pljeskanje i uzvici: Živeli!) progovorim nekoliko reči, da izrazim našu misao i naša osećanja za ovu današnju priliku. Kad bih bio rečit i izrazit, ja bih bio vrlo kratak i odredjen i odlučan, ipak gledat ću to da budem i da vam naglasim gotovost svakoga od nas i predanost, solidarnost, dosadašnju, sadašnju, svakojako i narodnu, Crne Gore, našeg naroda za našu zajedničku svetu stvar.

Kad su neprijatelji naši uspeli bili da ugase pokretno ognjište naše nacionalne države, ostao je jedan zračak, koji nam je nagoveštavao slobodu naše zajednice, jedan zračak ostao je, velim, u gorama i planinama, u brdima i alugama stare Crne Gore i Sedmero Brda. Taj zračak nije izumro, nego se pomalo raspaljivao i rasprostirao. On je bio kao neko znamenje, neki simbol naše narodne i državne slobode,

neki našedstveni svedok da nismo propali, nego da smo samo porobljeni; on je bio preteča, on je bio vešnik naše omiljene Srbije, spasioca vaskršnuća naše nacije, tvorca našeg nacionalnog ujedinjenja i oslobodjenja. Crna Gora, kao takva, mogla je kao neko oličenje i postojati, ali ne kao država. Tako se samo objašnjava ona njena ispolinska borba, a nikako nekim specialnim uslovima za jednu nacionalnu državu. Ona je kao takva postojala sve do vaskršnuća kroz oba ustanka Srbije kao naše nacionalne države.

I od tada kad god je nacionalna, oslobodilačka i zaštitnička puška na Balkanu pukla, pucali su i dževerdari crnogorski raznog sistema za našu slobodu, za naše nacionalno oslobodjenje i ujedinjenje, za stvaranje naše nacionalne zajedničke države.

Ciklus ratova i ustanaka za narodno oslobodjenje i ujedinjenje, koje je vodio naš narod u Crnoj Gori, završen je nacionalnim pobedonosnim balkanskim ratom. Crna Gora je tada završila svoju istorijsku ulogu provincialne države i, kao takva, izgubila svoj »raison d'être«. Što se nije tada izvršila, stvorila tradicionalna želja Crnogoraca, što se nije izvelo sjedinjenje Crne Gore sa Srbijom, to, gospodo, nije naša krivica. To je krivica naših neprijatelja, to je krivica sebičnih i zlih upravljača sa Cetinja, to je, možda, krivica i neodlučnost rukovodaca naše spoljne politike.

Odmah u početku ovoga rata, kao i za vreme oba balkanska rata, Crnogorci su bez predomišljenja pohrlili u rat. Slabo vodjeni, nikako snabdeveni i, tako reći, goli, bos i gladni oni su se borili uz braću iz Srbije, za oslobodjenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca (Pljeskanje i burni uzvici: Živeo!) Kad su se zatim Austro-Nemci i Bugaro-Madžari zaverili i rešili da uguše, da unište temelj naše nacionalne i državne zgrade, da unište Srbiju, a s njome i Crnu Goru, koju su smatrali kao jedan prirodan njen deo, Crnogorci su onda vodili junачku borbu. Delili su zlo i dobro i borili se sa svojom braćom iz Srbije. Ali zato vreme protivnik svih tih Nikola I., Petrović Posljednji, stari prijatelj Osmanova i Habsburga, izdao je srbski narod, izdao je našu nacionalnu ideju, izdao je savezničku stvar.

On je Crnu Goru, on je nepobedne junake predao ropstvu prvi put posle Kosova, i neprijatelju. Crnogorci nesu hteli ropstvo, niti su simpatisali neprijatelju. Mi, gospodo, imamo zato puno dokaza. Vi svi, naročito oni koji niste imali prilike da ode te van ropstva Austro-Ugarske, znate, da su Crnogorske gore i planine stalno bile pune ustaša za nacionalnu stvar našu. (Uzvici: »Tako je!«) Oni, koji su imali sreće da se spasu ropstva i da nastave borbu na Mačedonskom Frontu, videli su, da se sa slavom uvenčanom srbskom vojskom i sa slavnim jugoslovenskim legijama borilo i dosta Crnogoraca iz raznih krajeva sveta, koji su pohitali svojoj braći, da

se zajedno s njima bore za slobodu, da zajedno s njima dele radost i žalost, da zajedno dele smrt i slavu. Kad je slavna srpska vojska svojim pobedonosnim maršem nastavila da oslobadja naše krajeve, onda su neinternirani Crnogorci, i ako obezglavljeni, i ako je cvet naroda bio odveden u zatočjenje, gde se dostojanstveno držao, pomogli braći iz Srbije — oslobodiocima, pomogli jugoslovenskim dobrovoljcima, da se sa što manje žrtava i divnije oslobodi Crna Gora.

I Crnogorci su tada smatrali za prvu dužnost, da skinu s obraza svoga neokaljanog ljagu, koju je bacio njima u čisto lice jedan nacionalni izdajnik. Spontano i slobodno izabrani su poslanici za Veliku Narodnu Skupštinu, a preko nje oduševljeno i jednoglasno proglasili su sjedinjenje svoje sa Srbijom, i s ostalim našim pokrajinama u jednu nedeljivu nacionalnu i demokratsku celu državu. (Živeo!) Oni su proglasili Nikolu Petrovića za nacionalnog izdajnika i oterali njega i njegovu porodicu sa prestola i izjavili svoju gotovost, da brane delo našeg ujedinjenja i naše zajedničke stvari. (Živeo!)

Ali Crnogorci ni tada nisu svršili svoj posao. Naš sused, ja već otvoreno kažem neprijatelj, a ne samo nelojalan saveznik, Italija, poročila je savez sa izdajnikom Nikolom Petrovićem, naš obesni sused najmio je kompromitovane agente, a medju njima i Nikolu Petrovića, da nam sada u ovome vremenu unesu ugarak u našu rodjenu kuću. Oni su oko Skadra, te srbske Dofenije i Vratnice Crne Gore, preko onih porušenih hiljadama hiljada grobova naših palih vitezova i prema Metohiji pokrenuli objesne Arnaute protiv nas, napali su na našu narodnu zgradu; pokušali su da unutra grozno pokolju brata sa zavadjenim bratom; gledali su na taj način da izazovu intervenciju stranih sila i da na taj način pokvare delo našeg sjedinjenja, i da počnu rušiti zgradu našeg nacionalnog jedinstva. Mi smo, gospodo, to morali, na žalost, našom krvlju da ugušimo, i mi smo sprečili taj pakleni plan talijanski i izdajnika Petrovića; mi smo pokazali Evropi, da umemo da branimo naše narodno ujedinjenje. Dabogme imali smo žrtava. (Slava im!)

Zato ja moram ovde protestovati, mislim sa vama i preko vas, u ime celoga naroda protestujem protiv takvog držanja suseda Italije i da taj protest uputimo saveznicima, koji toleriraju ne samo jednog izdajnika, nego i ponovljenog zlikovca Nikolu Petrovića i dopuštaju mu da žari i pali. (Pljeskanje.)

I mi opet smatramo da pored svega toga nismo svršili naš zajednički posao. Mi osećamo i uvidjamo, gospodo, da još ne možemo u ovom domu da predjemo na tekuće poslove i unutrašnje naše stvari, jer nismo nacionalnu zgradu potpuno dovršili, za sada nemamo utvrđenih granica ni sa jedne, ni sa druge

strane. Zato ja smatram da sam obavezan da vam donesem poruku našega naroda iz Crne Gore, da mi današnje držanje naših saveznika smatramo ne samo kao neopravdano, nego i kao jednu vrstu neprijateljstva, kao jednu vrstu prigrablivanja tuđe imovine i podjarmljivanje drugih naroda.

Predsednik: Molim g. govornika, da upotrebljava blažije izraze za naše saveznike.

Todor Božović (nastavlja): Zato mi smatramo, da je našeg očekivanja i strpljenja, gospodo, dovoljno, jer izgleda mi, da naši saveznici misle da mi umemo, da se bijemo najbolje za druge, a ne dovoljno za sebe; izgleda mi, da naši saveznici misle, da smo mi umorni, i da smo rešeni da primimo ono, što nam nametnu s jednom ogradom i s protestom! Mi tamo iz Crne Gore mi smatramo, da nad nama svima ima jedan veliki amanet, da kod nas svih ima jedna velika zakletva, mnogo jača i mnogo svetija, kakve nisu i kakve ne mogu dati nikakvi svećenici, zakletva amanet naših predaka, amanet cele pale naše braće, briga za budućnost nacije, da izjavimo javno, da nema mira u Evropi, da nema udruženja naroda, da ugovora o miru neće postojati, sve donde, dokle s one strane granica naše države bude još naše braće i drugih elemenata, drugih naroda, koji pružaju k nama ruke, i traže našu pomoć da ih oslobodimo od tudjinaca. (Odobranje.)

Toliko sam, gospodo, imao izjaviti prilikom ovog današnjeg duha i vremena. S obzirom na same stvari, koje se odnose na naš unutrašnji rad, ja smatram, da ćemo o tome moći praktičnije i stvarnije govoriti, kad pojedina pitanja budu na dnevnom redu.

Jednu jedinu stvar mislim da napomenem, i želim, što ona nije predviđena u skupštinskoj adresi. Pored agrarnog pitanja, pored jedne neodređene napomene, da se pravilno i pravedno reši i radničko pitanje, postoji još jedno pitanje, gospodo, jedno od najkrupnijih i najprešnijih naših unutrašnjih pitanja. To je pitanje o preseljavanju naših Jugoslovena (iseljenika) iz Sjedinjenih Država Amerike, Kanade i južne Amerike. Mi, gospodo, imamo tamo preko 600.000 izradjenih radnika, svesnih zbratimljenih Jugoslovena, svesnih gradjana, koji pametnom politikom preseljeni, i nastanjeni ovamo, znače nadoknadjivanje naših gubitaka i obnavljanje naše narodne snage. (Živo odobranje.)

Predsednik dr. Dragoljub M. Pavlović: Gospodo, je li voljno Narodno Predstavništvo, da završimo današnji rad? (Jeste.)

Zaključujem sednicu, a zakazujem drugu za sutra u 9 sati sa istim dnevnim redom.

Sednica je zaključena u 12 časova i 25 minuta popodne.

Video sekretar:

Dr. Pavel Pestotnik.

Interpelacije

6. redovnog sastanka

narodnog predstavništva

držanog na dan 23. marta 1919. godine u Beogradu.

INTERPELACIJA

Ivana Vesenjaka i Frana Pišeka te drugova na g. Ministra za Prehranu i g. Ministra za Trgovinu u poslu prehrane i drugih neophodno potrebnih životnih potrebtina za pučanstvo u Halosama, u Slovenskim goricama, na pustom polju i Pohorskim krajevima.

Pučanstvo Halosa, Slovenske Gorice, Pustoga Polja i na Pohoru su u velikoj većini radnici, vinciliri i mali seljaci, dakle ljudi koji žive pretežno u vinorodnim i šumskim krajevima, te uopšte ne privređuju životne namirnice ili pak u potpunoj nedovoljnoj meri Usled pomanjkanja životnih potreba trpi i propada tamo čitavo pučanstvo, a osobito pak vinciliri i njihova deca. Hodeći aprovizacioni uredi su bili pretežno u nemačkim rukama, te su skrbbjeli samo za mesno pučanstvo, odnosno za izvoz u delove sadanje Nemačke Austrije. Tako je svake godine tamo stradajućem pučanstvu 4—6 meseci kruh uopšte nepoznato jelo, a nezamašćen pasulj i malo krompira jedina hrana. Medju vojskom su dobivali ipak so i šećer, a djelom takodje i petrolej, sad od toga već 4 meseca ne dobijaju potpuno ništa. Nužda je tim gora, što nema odeće niti zaslužbe. Na daskama i na slami u većim delom na nenaloženim prostorijama gine narod radi pomanjkanja i nedostatka hrane, a osobito deca. Sami naši poljodjelski krajevi ne mogu pomoći. Imamo doduše novo postavljeno činovništvo, ali ono nema sredstava, jer su naši krajevi — gde pripadaju seljaci — krušno žito (pšenicu, raž, kukuruz, ječam i heljda) potpuno iscrpljeni i izvučeni radi neprestanih prisilnih rekvizicija, koje su materali ljude često na zdvajajuća dela.

Pučanstvo je iz duševnih i slabo novčanih razloga težilo i čeznulo za oslobodjenje iz toga nesnosnog stanja, te čeka od naše države oslobodjenje iz te bede, te socijalnu i političku pravdu. Ipak sada mu ne možemo ponuditi niti brašno niti masti, niti šećera, niti soli, ni petroleuma ni odeće. Stanoviti nemački emisari upotrebljuju te strašne odnošaje za svoju agitaciju protivu države, te protiv reda i mira u njoj. Zato je pomoć iz socijalnih i političkih obzira nužno potrebna.

Potpisani s toga dozvoljuju staviti na g. Ministra za prehranu i na g. Ministra za Trgovinu sledeća pitanja:

1. Da li su navedeni gg. Ministrima gore naznačeni odnošaji poznati i da li će se o toj vičećoj potrebi još potanje informirati?

2. Što su učinili, odnosno što će stvoriti, da se pučanstvu faktično odmah pomogne i da dobije pučanstvo posebno ipak svaki nešto brašna, masti, soli, šećera i drugih životnih potreba.

U Beogradu, 15. marta, 1919. godine.

Fran Pišek s. r.	Ivan Vesenjaka s. r.
Sušnik s. r.	Dr. Šimrak s. r.
Fon s. r.	Dr. Šaubach s. r.
Spinčić s. r.	Dr. Jos. Hohnjec s. r.
Dr. Fr. Janković s. r.	Grafenauer s. r.
Dr. Pogačnik s. r.	Dr. Jos. Lovrenčić s. r.
Gostinčar s. r.	Don St. Banić s. r.

INTERPELACIJA

poslanika dra. Dinka Puca i Ivana Kejžara i drugova na gospodina ministra za spoljne poslove u poslovima postupanja talijanskih oblasti protivu tršćanskih željezničara.

Sa danima okupacije nije za Trst došao dan oslobodjenja i srećnih dana, nego upravo na protiv. Dok su cijene takodjer najpotrebnijim životnim namirnicama ostale iste, nije bilo zaslužbe, životni odnošaji su uopšte usled, za krunu neugodno odredjene relacije od strane talijanske države, općenito oslabili. U osobi o teškom položaju su se nalazili i sada se nalaze svi državni službenici, a takodjer službenici posebnih poduzeća, koji imaju fiksne plaće.

Medju najveće siromahe treba da brojimo željezničare, koji su morali u Trstu i okolini raditi noć i dan za malu plaću bez dodataka i potpora. Kada više nisu mogli dalje da podnose svoje muke, poslali su svoga pouzdanika talijanskome konturu Ceraniju, da bi posredovao za 50% dodataka. Cerani je obećao obvezno, da će isposlovati željezničarima takav dodatak i to sa 1.-im februarom 1919. godine. Taj termin je došao i odavno već prošao, a da željezničari nisu dobili nikakvih dodataka. Samo je po sebi razumljivo, da su se željezničari na to, bili oni talijanske ili slovenske narodnosti, poslužili sredstvima, koje je bilo još od nekada oružje radničkih i željezničkih organizacija, t. j. počeli su štrajkovati. Na mesto da bi bila italijanska vlada posredovala, ona se je osvedočila o nesnosnom stanju željezničkoga osoblja, pa je navalila na slovenske štrajkujuće željezničare, kao da su oni iz narodnosnih uzroka nahuškali osoblje na štrajk. Napunili su zatvore s tima žrtvama, postavili ih pred vojnička sudišta, pa su ih po poznatom dekretu talijanskoga guvernera, po kome se sudi svakome, koji bi ugrožavao političke inte-

rese Italije, koja ih je dosegla sa okupacijom naših krajeva, osudili na barbarske kazne.

Tako su bili proglašeni krivima i osudjeni Ferdinand Končnik i Jakob Skopnik, svaki na pet godina tamnice i dvije hiljade lira globe; Ivan Prelog, Josip Gorišek i Alojzije Valentinčić, svaki na tri godine tamnice i 500 lira globe; okolo 50 drugih optuženika, svaki na dve godine tamnice i 200 lira globe.

Ove strašne kazne, koje su se osudjivale pod bivšim austrijskim režimom, koji je imao kazneni zakon, čija je strogost općenito poznata, u tolikoj mjeri upotrebljene samo od strane porotnih sudišta samo za najteža zločinstva, jasan su dokaz, da se hoće slovensko pučanstvo, zaposjednutog područja sa svima sredstvima uplašiti i u opšte oduzeti mu mogućnost svakoga slobodnoga kretanja.

Budući da se navedeno postupanje talijanskih oblasti također protivi propisima međunarodnoga prava stavljamo na gospodina ministra za spoljne poslove, slijedeća pitanja:

Da li je gospodinu ministru poznato, šta se je dogodilo sa slovenskim željezničarima u Trstu? Da li je voljan o tim događajima obavestiti savezničke države, te ih zamoliti za posredovanje, da se navedene osude unište?

Ivan Kejžar s. r.
Voglar.
Ribnikar.

Dr. Dinko Puc.
Dr. Fran Novak.
Salihagić.

INTERPELACIJA

dra. Janka Šimraka i drugova, upravljena na gospodina ministarskoga predsjednika o diobi velikih posjeda po narodnim poslanicima i po gospodinu ministru Vitomiru Koraću.

»Jugoslavenski dopisni ured« donio je ovih dana razgovor svoga saradnika s gospodinom ministrom za Socijalnu Politiku Vitomirom Koraćem, u

kojem se medju ostalim veli, da su do sada imenovana trojica narodnih poslanika: Slavko Henč, Većeslav Wilder i dr. Henrik Krizman ministarskim povjerenicima za diobu velikih posjeda. Pošto je Jugoslavenski demokratski klub smatrao ovu službu inkopatibilnom s poslaničkom dužnošću, odbili su imenovanje poslanici Većeslav Wilder i dr. Henrik Krizman, dok narodni poslanik Slavko Henč, kako se iz pouzdanoga izvora doznaje, vrši svoju povjereničku službu i dijeli velike posjede u okolici Osijeka. Sam je ministar g. Vitomir Korać počeo s diobom velikih posjeda u kotaru Šid, u kojem je u izborima za sabor Hrvatske i Slavonije bio kandidatom, i u bližim kotarevima, gdje je najviše razvijao svoju stranačku političku akciju.

Budući da je ovaj rad g. Slavka Henča i g. ministra Vitomira Koraća inkopatibilan s temeljnim načelima parlamentarizma, budući da se on lagano može zloupotrebiti u stranačke svrhe kao korteško sredstvo, budući da se za ovakovu diobu moraju u sporazumu s Narodnim Predstavništvom obrazovati posebna povjerenstva, u koja će biti pozvani interesi i stručnjaci, a ne će se provodjati bez ikakova naerta po narodnim poslanicima, ministrima i velikim županima, to pitam gospodina ministarskoga predsjednika:

1. Da li se kani odmah opozvati imenovanje narodnoga poslanika g. Slavka Henča kao povjerenika za diobu velikih posjeda?

2. Da li se namjeravaju u sporazumu s Narodnim Predstavništvom obrazovati posebna stručna povjerenstva za diobu velikih posjeda, a dosadašnje diobe proglasiti ništavnima?

U Beogradu, dana 22. III. 1919.

Dr. Janko Šimrak,
narodni poslanik.